

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

Derleyenler:

İlker Özdemir – S. Yetkin Işık

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Kültürlerarası İletişim

Derleyenler: İlker Özdemir – S. Yetkin Işık

Editör: Ertan Akkaş

Kapak Tasarımı: Onur Dursun

Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2022 Mart, Ankara

ISBN No: 978-625-7424-34-9

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Ankamat Matbaacılık Sanayi Tic.Limited Şirketi

Sertifika No: 46700

1344. Cadde No: 60

İvedik Organize Sanayi Bölgesi

Yenimahalle – ANKARA

Tel: (0.312) 394 54 94 – 95

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
KÜLTÜRLERARASILIK: KAVRAMSAL VE KURAMSAL BİR YAKLAŞIM	13
DERYA ÖCAL	
GELENEKSELDEN ELEŞTİRELE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİMDE YAKLAŞIMLAR VE TEORİLER	37
ENGİN SARI	
KÜLTÜREL FARKLILIKLAR VE İLETİŞİM.....	91
GÖKSEL GÖKER	
ÖTEKİNİ ANLAMA SORUNU BAĞLAMINDA ETNOLOJİK DENEYİMİN EVRİMİ ÇEVİRİ VE KÜLTÜREL GELİŞME	125
S. YETKİN IŞIK	
UZAK VE YAKIN ÖTEKİLER.....	149
NİLGÜN TUTAL	
KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİMDE EŞİTSİZ BİR İLİŞKİ OLARAK AVRUPA SÖMÜRGE SİNEMALARI.....	167
ÖZGE NİLAY ERBALABAN GÜRBÜZ	
KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİMSİZLİK SÖZLÜĞÜ	195
İLKER ÖZDEMİR	
KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİMİN BİR ARACI OLARAK ÇOKKÜLTÜRLÜ VE KÜLTÜRLERARASI EĞİTİM	231
ZEYNEP KANTEMUR, Z. NİLÜFER NAHYA	
YAZARLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ.....	253

SUNUŞ

Türkiye’de kültürlerarası iletişime dair az sayıdaki yayının kültürlerarası iletişim alanına egemen olan *kültürlerarası yönetim* yaklaşımlarınca belirlenen çerçevenin dışına çıkamadığı görülmektedir. Bu yaklaşımların geliştirdiği önerilerin kültürlerarası farklılıkları yönetmek amacına hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Böylece bu alanda dünyada genişlemekte olan literatür kültürel farklılıkları yönetmek için geliştirilmiş tekniklerle dolup taşmakta, kültürel empati ve tarafsızlık bile farklı kültürlerle yönelik pazarlama tekniklerinin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Sonuç olarak kültürlerarası iletişim iş ve satış odaklı bir perspektifle ele alınmakta ve iletişim buna hizmet eden bir araç konumuna indirgenmekte, başka bir deyişle araçsallaştırılmaktadır. Oysa kültürel farklılıkların üstesinden gelinmesi, yenilmesi, yönetilmesi gerektiği anlayışı tam da kaçınılması gereken bir ötekileştirmeye yol açmaktadır. Bu kitapta kültürlerarası iletişim, yukarıda eleştirilen çalışmaların genel özellikleri olan kültürlerarası yönetim için kullanılabilir bilgiler üretmek ve böylece onu işlevsel bir teorik/pratik araç konumuna indirgemekten uzak, bu dünyada farklılıklarımızla bir arada barış içinde yaşama umudu ve çabasına katkı sağlamak, bunun için diyalog, anlama ve anlaşmak, kültürel sınırlılık ve koşullandırmaları aşmak gibi teorik ve pratik çabalar olarak düşünülmektedir. Kuşkusuz içinden geçtiğimiz zaman kesitinde böylesi kavram, ilke ve bunlarla düşünme/eyleme gayreti hiçbir çağda olmadığı kadar önem kazanmıştır.

Öte yandan, genelde iletişim özelde ise kültürlerarası iletişim ile ilgili egemen kuram ve yaklaşımların, liberal kapitalist toplum anlayışına uygun olarak, konuyu bireysel sorumluluk ve bireysel becerilerin geliştirilmesi ekseninde ele aldıkları görülmektedir. Buna göre, tıpkı çok uluslu şirketler gibi bireyler de kültürlerarası iletişim becerileriyle donanırsa daha başarılı (belki daha kazançlı) olabilecekler. Böylece iletişim alanına egemen olan tavrın devamı olarak kültürlerarası iletişim alanında yapılan çalışmaların da çoğu zaman ötekileri nesneleştirmekte veya araçsallaştırmakta olduğunu, başka bir deyişle ötekilerin hedeflerimize ulaşmak için ikna edilmesi ve uyumlulaştırılması gereken insanlar olarak ele alınmakta olduğunu görüyoruz. Buna karşın buradaki yaklaşımımız, kültürlerarası iletişimin eşitlikçi bir anlayışla, ötekine saygı ve diyalogun politik/toplumsal öneminin farkındalığıyla düşünülmesi, önemsenmesi ve içselleştirilmesinin çağdaş bir ihtiyaç olduğu inancına dayanmaktadır. Kültürlerarası iletişim kişisel iletişim becerilerinin geliştirilmesi

ile çözüme kavuşacak bir kişisel gelişim meselesi değil, kamusal ve politik bir meselesidir. Kalıcı bir toplumsal barışı tesis etmek ve insan haklarına saygılı bir dünyada yaşamak için kültürlerarası iletişimin basmakalıp düşüncelere, önyargılara, fanatizme, cinsel, dinsel ve etnik ayırmacılığa karşı ve kültürlerarası diyalog ve iletişimin yanında yer alan, kamusal sorumluluklara katkı sunan yönü ve potansiyeli daha çok vurgulanmalıdır. Çünkü kültürler ve kimlikler kendi hallerine bırakıldıklarında gerçekten de kendi doğrularını tek geçerli evrensellik olarak sunmaya, dolayısıyla ötekiler üzerinde tahakküm kurmaya ve öteki kültürleri yok etmeye eğilim gösteren insanların güçlü dayanakları olabilmektedirler. Kültürlerarası iletişimin toplumsallıktan uzak, giderek teknik bir uzmanlık alanı haline gelip araçsallaşmasının alanı daraltan ve halihazırdaki koşulları onaylayacak şekilde yönetsel iletişime indirgenmesi, pratikte yaşanan sorunlara da akılcı çözümler üretilmesine –katkı yapmak bir yana- düşünsel engeller oluşturmaktadır.

Bu kitap, hem küresel salgın koşullarının da somut olarak gösterdiği gerçeklerden, yani birçok büyük sorunumuzun ulusal çözüm imkânlarını yetersiz kıldığı ve uluslararası/kültürler arası iş birliğini gerektirdiği gerçeğinden, hem de yukarıda kısaca eleştirilen halihazırdaki kültürlerarası iletişim yaklaşımlarının dışında ve onlara karşı bir kültürlerarası iletişim anlayışı savunusu ihtiyacından hareketle kaleme alındı. Bu kitap içinde yaşadığımız çağı ve sorunları, yanı sıra geçmişte neden bazı sorunları çözemediğimizi, bugünkü çatışmaların nedenlerini anlamayı –veya en azından anlamayı kolaylaştırmayı- vaat etmektedir. Kültürel kimliklerimize ve aidiyetlerimize sabit ve kalıcı ve mutlaka korunması gereken kimlikler ve aidiyetler olduğu dogmasından çıkmayı başarıp hayata daha neşeli, erotik (yaşamsever) ve saygılı bir merakla yaklaşırsak tahakkümden uzak, eşitlikçi ve özgürleşimci bir kültürlerarası iletişimi de belki mümkün kılabiliriz.

Bu kitap, birçok üniversiteden akademisyenlerin/yazarların katkılarıyla tamamlanan kolektif emek ürünü olarak ortaya çıktı. Derya Öcal *Kültürlerarasılık: Kavramsal ve kuramsal bir yaklaşım* başlıklı yazısında birey(ler)in biraradalığını sağlayan ve bundan beslenen toplumsal yaşam pratikleri, üretim süreçleri, değerler, ortak/karşıt anlayışlar, kalıplar, yargılar, sınırlamalar gibi birçok olgunun kültürle doğrudan ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda kültürel davranışın anlamının, insana özgülük kadar insanı var eden koşulların özgünlüğüyle de açığa çıktığını belirten Öcal, kültüre ilişkin tarihsel geçmişte yaşanan tüm dönüşümlerin birer uzantısı olarak açığa çıkan, literatürde yerini alan ve pratikleri ortaya koyan kavramları açıklamaya çalışmaktadır. Kavramsal tartışmaların ardından “kültürlerarasılık” ve “kültürlerarası iletişim” olgularını çözümleyen Öcal, kültürlerarası iletişimin, kültürlerin farklılıklar ve benzerlikler ekseninde değerlendirilmesinin önünü açtığına işaret etmektedir. Yazar, kültürlerarasılığa ilişkin olarak, birden fazla kültürün çok

farklı nedenlerle ve koşullarda etkileşime geçmeleriyle, birbirlerinden kültür öğeleri almaları ve alınan bu öğelerin zamanla kendi kültürlerine ait öğeler olması sürecini aktarırken tarihsel süreç içerisinde kendini gösteren dinamizmi, farklı bakış açıları eşliğinde aktarmayı amaçlamıştır.

Kültürlerarası iletişim alanındaki teorileri geniş bir perspektif içerisinde ele alan Engin Sarı, *Gelenekselden eleştirele kültürlerarası iletişimde yaklaşımlar ve teoriler* başlıklı yazısında, kültürlerarası iletişim teorilerini bilim felsefesi, sosyal bilim paradigmaları ve politik-tarihsel bağlamı içinde ele alıyor. Frankfurt Okulu'nun eleştirel teori kavramsallaştırmasından ve her teorinin/bilginin bir ilgi ve çıkara dayandığı argümanından hareketle, kültürel çalışmaların kültür, küreselleşme ve kimliğe dair tartışmalarından faydalanarak bir kavramsal çerçeve kuruyor. Bunların ardından İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD öncülüğünde yeni bir uluslararası politik düzen kurma çabalarının karakterize ettiği tarihsel koşullarda doğmuş kültürlerarası iletişim disiplininde geliştirilen teorileri ele alıyor. Bir yandan kültürlerarası iletişimin ne ölçüde bir sosyal bilim disiplini olduğunu tartışırken bir yandan da geliştirilmiş teorileri işlevselci-pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilim yaklaşımları bakımından kategorize ederek, eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutuyor. Bu eleştirel değerlendirme teorilerin hem epistemolojik ve politik bağlamını hem de ampirik ürünleri ve sonuçlarını kuşatıyor. Sarı, geniş bir bakış açısıyla çizdiği kültürlerarası iletişim teorileri haritasına, sonuç bölümünde herkes için eşitlik ve herkes için özgürlüğü hedefleyen eleştirel bilgi ilgisine sahip bir kültürlerarası iletişim teorisine dair ipuçlarını eklemeyi de ihmal etmiyor.

Kültürlerarası iletişim kavramının kendisi kültürel farklılıkların önemini işaret etmektedir. Göksel Göker, *Kültürel farklılıklar ve iletişim* başlıklı yazısında kültürün kavramının ve kültür kavrayışlarının insanları benzeştirme ve ayırıştırma sorunsalını derinlikli bir biçimde tartışarak kültürlerarası iletişimin bir çözüm sunup sunamayacağı üzerinde düşünmekte ve kültür, doğa, benzerlik ve farklılık kavramları üzerinden kültürel farklılıkların iletişimdeki rolünü irdelemektedir. Göker, kültürlerarası iletişimin adının vaat ettiği misyonu yerine getirebilmesinin ön koşulu olarak ötekini anlama çabasının bireyler arası bir mesele olmaktan çıkarılıp kamusal alana taşınması gereğine vurgu yapmaktadır.

S. Yetkin Işık, *Ötekini anlama sorunu bağlamında etnolojik deneyimin evrimi çeviri ve kültürel gelişme* başlıklı, anlama meselesini insan türünün köklü bir sorunu olarak sunan yazısında çeşitli metinlerin yardımıyla hem sorunun hem soruna çözüm arayışlarının tarihselliğine dikkat çekmekte, öte yandan küreselleşme adı verilen insan, meta ve simge dolaşımının yoğunlaştığı günümüz koşullarında, dünya genelinde çokkültürlü kentlerin çoğalması ve iletişim teknolojilerinin etkisiyle, öteki kültürleri anlama meselesinin, ötekiler üzerinde düşünmenin akademik alanı aşır sıradanlaşmasına dikkat çekmek üzere

etnolojik deneyim kavramını önermektedir. Bu bağlamda antropolojinin yanı sıra çeviri uğraşının rolüne de değinen yazısında Işık, toplumların birbirini anlaması açısından çeviri uğraşını bir meydan okuma ve bir umut olarak tanımlarken Türkiye’de çevirinin hep kültür savaşlarının merkezinde ve daima güncel bir mesele oluşunun nedenleri üzerinde düşünmektedir.

Nilgün Tatal, *Uzak ve yakın ötekiler* başlıklı yazısında Batı’nın ötekilerle, öteki kültürlerle ilişkisini ve bu ilişkiye dair tartışmaları, Todorov’un yazdıkları başta olmak üzere Fransızca literatür çerçevesinde incelemektedir. Tatal, yazısında ötekilik, Avrupa’nın öteki ile ilişkilerinin tarihine dair Todorov’un değerlendirmelerini sunduktan sonra, Avrupamerkezcilik, göçmenlik, yabancılık ve çokkültürlülük kavramları üzerinde düşünmektedir. Tatal’ın ele aldığı tema, kavram ve fikirler, kültürlerarası iletişim sorunsalını oluşturan tarihsel ve güncel meselelerdir ve bir süre daha tartışılmaya devam edilecek gibi görünmektedirler. Özellikle dünya genelinde olduğu gibi Avrupa için de söz konusu olan sağın ve ırkçı hareketlerin yükselişi dikkate alındığında, Batı’da çoğulculuk, özgürlük ve demokrasinin sınırları, öteki kültürlerle ilişkinin nasıl formüle edileceği, aslında bütün dünyayı ilgilendirmektedir.

Özge Nilay Erbalaban Gürbüz *Kültürlerarası iletişimde eşitsiz bir ilişki olarak Avrupa sömürge sinemaları* başlıklı makalesinde Avrupa sömürge sinemacılığı uygulamalarının tarihini ‘uygar/barbar’ söylemiyle ilişkili, eşitsiz bir kültürlerarası iletişim örneği olarak incelemektedir. Bu çerçevede Batının kendini ve kendi dışındakini tanımlamasının bir iktidar stratejisi olarak işlev gördüğünü ve ‘uygar/ barbar’ olanla ilgili kültürel söylemin de bu stratejinin bir parçası olduğunu aktarmaktadır. Makalenin ikinci bölümünde bu kültürel söylemin bir parçası olarak Avrupa sömürge sinemacılığı uygulamalarına odaklanılmaktadır. Sömürge ülkelerinin pek çoğunun sömürge politikalarının bir parçası olarak sinemadan ‘nasıl’ yararlandıkları araştırılmaktadır. İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde sömürge sinemacılığının gelişimi, özgünlükleri ve farklılıkları incelenmektedir.

İlker Özdemir, hazırlamış olduğu *Kültürlerarası iletişimsizlik sözlüğü*’nde, kültürlerarası iletişime engel olan farklılıkların dil ve kültürel farklılıklardan daha çok, zihniyet, tutum ve davranışlar olduğunu vurgulayarak, farklı kültürlerden insanların birbirini anlamasının önündeki engelleri ortaya koymayı amaçladığı makalesinde kalıp düşünceler, önyargılar, fanatizm, ayrımcılık, ötekileştirme, etnik merkezlik ve hepsinin temelinde yer alan özcü zihniyeti ele almaktadır. Önyargıların, şovenizmin ve etnik ve din merkezci düşüncelerin sadece kültürlerarası iletişim bağlamında değil, iletişimin her alanında birbirimizi anlamamıza engel olduğunu vurgulayan Özdemir, bu zihniyet ve tutumları nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte ele alarak aynı veya farklı kültürlerden gelen insanlar arasında iletişime engel olan temel düşünce(sizlik), zih-

niyet ve tutumları ortaya koymaya çalışırken bunun aynı zamanda etik bir sorun olduğunun da altını çizmektedir.

Zeynep Kantemur ve Z. Nilüfer Nahya'nın *Kültürlerarası iletişimin bir aracı olarak çokkültürlü ve kültürlerarası eğitim* başlıklı yazıları ise bir kültürün diğer kültürlerle egemen olmaktan kaçındığı kültürel karşılaşmaları önceleyen, evrenselcilikle görecelilik arasında konumlanan, diyalog, karşılıklı değişim ve etkileşim olasılıklarını geliştirerek yeni bir senteze ulaşan kültürlerarasılık temelinde eğitimi, kültürlerarası karşılaşmalar kadar *karşıtlaşmaların* da sıkça yaşandığı bir uzam olarak ele almaktadır. Makalede kültürlerarası farklılıklara duyarlılığın, doğuştan gelen bir özellik olmadığı, ancak çeşitli yaş seviyelerinde, eğitim sisteminin farklı aşamalarında edinilebileceği ve öğrenilebileceği ortaya konulmakta ve kültürlerarası iletişim açısından kültürlerarası eğitimin yeri ve önemi irdelenmektedir.